

AURELIJUS AUGUSTINUS: A SZABAD AKARATRÓL /részletek/

/Fordította: Szabó Ágnes/

E l s ő k ö n y v

1. Evodius: Mondd meg nekem, kérlek, vajon nem Isten-e a rossz szerzője.

Augustinus: Megmondom, ha megmagyarázod, miféle rosszról érdeklődsz. Mert a rosszról kétféle értelemben szoktunk beszélni: egyrészt: ha valaki rosszul cselekszik, másrészt: ha elszenvedünk valami rosszat.

E: Mind a kétfélét szeretném megismerni.

A: De ha tudod vagy hiszed, hogy Isten jó - mert nem lehet másként -, nem cselekszik rosszat. Tovább, ha Istent igazságosnak valljuk -, mert ezt tagadni istentelenség -, akkor ahogy a jóknak jutalmat oszt, úgy a rosszaknak büntetést, s ez a büntetés mindenképpen rossz azoknak, akik elszenvedik. 2. Amiért is, ha senki sem jogtalanul bűnhődik, amit hinnünk kell, mivel hiszünk, hogy isteni gondoskodás irányítja a mindenséget, Isten semmiképp sem okozója a rossz ama első nemének, hanem csak a második fajtájának.

E: Akkor hát annak a rossznak más az okozója, amelynek Isten bizonyosan nem?

3.A: Így van, mert nem lehet, hogy önmagától keletkezzék. Ha pedig azt kérdezed, hogy ugyan ki az okozója, nincs rá válasz, mert nem egy valaki az oka minden rossznak, hanem ki-ki a maga rossz tettének okozója. Ha kételkedsz ebben, emlékezz arra, ami már az előbb is elhang-

zott, tudniillik, hogy Isten igazságossága megtorolja a gonosztetteket. S mivel a megtorlás megérdemelt, a gonosztettnek szándékosan kellett megtörténnie.

4. E: Nem hiszem, hogy bárki is vétkezne, ha nem tanulta. S ha ez igaz, vajon ki az - kérdem én -, akitől vétkezni tanultunk.

A: Valami jó dolognak tartod a tanításokat?

E: Ki merné azt állítani a tanításokról, hogy az rossz dolog?

A: Micsoda hát, ha sem nem jó, se nem rossz?

E: Szerintem jó dolog.

A: Így van, mivelhogy a tanítások adják vagy ösztönzik a tudást, semmi más útján nem tanul, senki semmit. Vagy te másként gondold?

E: Úgy vélem, a tanításokból csak jót lehet tanulni.

5. A: Akkor hát lásd, hogy a bűnököt nem tanuljuk, mert a "tanítások" megnevezés kapcsolatban van a tanulással.

E: Ha nem tanulja, akkor hogyan követi el a bűnököt az ember?

A: Azért talán, mert eltér és eltávolodik a tanításoktól, azaz a tanulástól. De akár ez, akár valami más van mögötte, az egészen nyilvánvaló, hogy tanulni teljesen lehetetlen a rossz dolgokat, mivel tanulás útján a tanításokhoz jutunk és az jó dolog. 6. Mert ha a rossz dolgokat tanulnánk, akkor azok is tanításokhoz tartoznának, és így ez sem lenne jó. De bizony jó dolog, ahogy magad is elismerted, tehát a rossz dolgokat nem tanuljuk - fölöslegesen kérdezed hát, hogy kitől tanulunk rosszat cseleked-

+
ni. nem más, mint eltérni a tanításoktól...

Mert hisszük, hogy minden ami van, az egy Istentől van, és mégsem Isten a vétkek okozója. Elgondolkoztatja az embert, hogy ha a bűnök azokból a lelkekből származnak, amelyeket Isten alkotott, s ezek a lelkek Istentől valók, akkor a bűnök nagy áttételekkel valamiképpen kapcsolatba hozhatók Istennel.

12.E: Világosan megfogalmaztad most azt, ami engem is gyötör elmélkedésemben, s ami erre a kérdezősködésre rábírt és kényszerített.

A: Légy álhatatos lelkű és hidd, amit hiszel; mert nincs ennél semmi jobb, amit hinni lehetne, mégha rejtve marad is az oka, hogy mi miért van így. A kegyesség legigazibb kezdete, ha Istenről a lehető legjobbat gondoljuk, és senki sem vélekedik a legjobban róla, aki nem hiszi őt mindenhatónak, a legnagyobb mértékben változatlanak és minden jó teremtetőjének, de ezeknél a jóknál ő maga előbbre való, mindenkinek a legigazságosabb vezérlője, akit semmiféle természet sem segített a teremtésben, mint egy olyat, aki nem elegendő önmagának. 13. Ezért van az, hogy mindent a semmiből teremtett, önmagából pedig nem teremtett, hanem nemzett, hogy hozzá hasonló legyen, akit Isten egyetlen fiának mondunk; akit amikor világosabban próbálunk kifejezni, Isten erejének és Isten bölcsességének mondunk, ezen bölcsesség által alkotott Isten mindent, ami a semmiből lett. Ezekben megegyezve a következő módon törekedjünk Isten segítségével annak a dolognak megértésére, amit kutatsz...

+ - lásd a hibaigazítót az utolsó oldalon.

30. Mert nemcsak minden jó ember, hanem minden rossz is félelem nélkül akar élni. A különbség az közöttük, hogy a jók azért törekszenek arra, hogy elfordítsák szeretetüket azoktól a dolgoktól, amikkel nem rendelkezhetnek elvesztésük veszélye nélkül; a rosszak pedig megpróbálják elhárítani az akadályokat, hogy gondtalanul átadhassák magukat a dolgok élvezetének, és így gonosz, bűnös életet élnek, amit inkább halálnak lehetne nevezni.

31.E: Kezdem érteni és nagyon örülök, hogy ennyire világosan megtudtam, mi is az a hibáztatandó vágy, amit kéjvágnak neveznek. Nyilvánvaló, hogy nagyon szeretjük azokat a dolgokat, melyeket ki-ki csak vonakodva tud elveszíteni.

Rajta, kutassuk, ha neked is így tetszik, vajon a kéjvágy irányítja a szentségtöréseket is, melyeket többnyire babonából követnek el.

32.A: Vigyázz, nehogy elhamarkodottan ítélj! Mert szerintem előbb ki kell deríteni, hogy valaki az életéért, a szabadságáért vagy az erkölcsösségéért megölheti-e kéjvágy nélkül a rátámadó ellenségét vagy a lesekedő orgyilkost.

E: Hogyan gondolhatnám, hogy nincs azokban kéjvágy, akik olyan dolgokért küzdenek, melyeket csupán vonakodva tudnak elveszíteni. Vagy ha nem képesek rá, mi szükség van arra, hogy ezek miatt egészen az emberölésig elmenjenek.

33. A: Tehát igazságtalan a törvény, amely lehetőséget ad az utazónak, hogy megölje az útonállót, nehogy az ölje meg őt, vagy amelyik lehetővé teszi, hogy az a férfi vagy nő, akire ráront egy hevesen erőszakoskodó ember,

az a gyalázat megtörténte előtt megölje ezt, ha tudja...

64. A: De nem helyes a rend vagy nem nevezhető tökéletesen rendnek az, ha a jobbak alá vannak vetve a hitványabbaknak.

Vagy szerinted nem így van?

65. E: De, nyilvánvalóan.

A: Amikor tehát az értelem vagy ész vagy szellem irányítja a lélek értelem nélküli mozgásait, akkor az uralkodik az emberben, aminek uralkodnia is kell, s azzal a törvénnyel, amit örökkévalónak ismerünk.

E: Értem és követlek.

66. A: Tehát ha az ember ilyen értelemben meghatározott és rendezett, nem bölcs az, szerinted?

E: Nem tudom, ki mást tarthatnék bölcsnek, ha ezt az embert nem.

A: Gondolom, azt is tudod, hogy a legtöbb ember ostoba.

E: Ez is elég nyilvánvaló.

67. A: De ha az ostoba ellentéte a bölcsnek, s minthogy a bölcslet már megismertük, biztosan rájöttél, ki az ostoba.

E: Kinek nem világos, hogy az az, akiben nem az észé a legfőbb hatalom.

A: És ha az ember ilyen természetű, mit kell mondani róla? hogy hiányzik az esze, vagy hogy bár van neki, de nem azé a vezető szerep?

E: Inkább azt, amit utóbb említettél.

A: Szeretném hallani tőled, milyen bizonyítékaid vannak arra, hogy tudod; az ilyen emberben van ész, csak nem azé az elsőség.

E: Bárcsak inkább a saját feladatoddal foglalkoznál, mert nem könnyű vállalkoznom arra, amit erőltetsz.

68.A: De azt azért könnyű felidézned, amit nem sokkal ezelőtt mondtunk arról, hogyan engedelmeskednek az ember szelídítette és leigázott vadállatok; és hogy az emberek is ugyanazt tűnének el tőlük, ha nem tűnének ki másban, ahogyan ez logikus is. Azt a mást pedig nem találtuk meg a testben, így hát világos, hogy a lélekben van, amit nem is értem, hogy nevezhetünk-e másnak, mint értelemnek, ezt pedig később észnek és szellemnek emlegettük. De ha más az értelem és más az ész, biztosan nyilvánvaló, hogy az észet csak értelemmel lehet használni. Ebből az következik, hogy aki értelemmel rendelkezik, az az észet sem nélkülözheti.

69. E: Jól emlékszem ezekre és értem is.

A: Hogyan? Azt hiszed, hogy a vadállatok szelídítői csak bölcsek lehetnek? Mert azokat hívom bölcseknek, akiket az igazság parancsol annak hívni, azaz akik az ész uralma alatt a kéjvágy minden kiszolgálásától mentesek.

E: Nevetséges dolog bölcseknek gondolni azokat, akiket általában szelídítőnek hívnak vagy pásztornak vagy béresnek vagy kocsisnak, akikre rábízzák a megszelídített állatokat és akik botorik a fékezhetetlen állatokat.

70. A: Tehát van olyan biztos bizonyítékod, amiből nyilvánvalóvá válik, hogy az emberben lehet ész úgy, hogy nem az az elsődleges. Természetesen ezekben az előbb említett emberekben is van ész, mert olyasmiket tesznek, amiket ész nélkül nem lehetne, mégsem az irányítja őket, mert ostobák, és tudott dolog, hogy az ész uralmát a

a bölcséken kívül más nem ismeri.

E: Különös, hogy mikor a korábbiakban megvitattuk ezt, nem jutott eszembe, hogy mit válaszoljak.

De térjünk át más dologra. Mert most már világos, hogy az emberi ész uralkodása az emberi bölcsesség, és ez arra is képes, hogy ne uralkodjon.

71.A: Gondolod-e, hogy a kéjvágy hatalmasabb ama észnél, amelyről kiderítettük, hogy az örök törvény szerint uralkodhat a kéjvágy fölött. Én egyáltalán nem gondolom, mert nem helyes sehogyan sem, hogy a hatalmasabb dolgoknak a kevésbé hatalmasak parancsoljanak. Ezért gondolom szükségesnek, hogy az ész többre legyen képes, mint a szenvedély, annál is inkább, mert helyesen és joggal uralkodik a szenvedélyen...

76.A: Mivel az uralkodó és az erénnyel bíró ész az annak igazságossága miatt sem a kéjvágy teszi szolgálójává sem pedig olyasmira, ami egyenlő vele, sem ami előbb való nála, egy alantasabb dolog sem teheti azzá gyengesége miatt, mint ahogy mutatják az általunk megbeszélte dolgok, tehát csak az marad, hogy semmi más, mint a személyes kívánság és a szabadakarat teszi az észet a kéjvágy társává.

E: Belátom, hogy semmi sem ilyen szükségszerű.

77. A: Akkor most az következik, hogy jogos-e szerinted, büntetéssel sújtani akkora bűnt.

E: Nem tagadhatom.

A: Hogyan hát? Vajon kevésre kell-e becsülni magát azt a büntetést, hogy a kéjvágy uralkodik az ész fölött, s kényszeríti, hogy megváljék az erénytől, hogy befolyás-

ra szoruljon és szükségét szenvedjen, az ész pedig hol a hamisságot helyesli az igazság helyett, hol védekezik, hol helyteleníti azt, amit azelőtt helyeselt és nem kevésbé más hamisságokba is esik, hol még a saját helyeslésében is bizonytalan és tartózkodik az egyértelmű okoskodásoktól is, hol az igazság teljes megtalálásáról is lemond és teljesen az ostobaság sötéttségéhez ragaszkodik, hol meg a megértés fényére tör, de újra fásultságba hullik, 78. holott közben a vágyak uralma zsarnokian tombol és különféle ártalmas viharokkal földúlja az ember egész lelkét és életét: részben félelemmel, s emiatt sóvárgással, részben aggodalommal s ezért hiábavaló és hamis örömmel, részben a szeretett dolog elvesztése fölötti gyötrellemmel, s emiatt a még nem is birtokolt dolog megszerzésének vágyával, részben az elszenvedett jogtalanság fájdalmával, emiatt a megtorlás hevével...

82. Mert kérdezlek téged, vajon van-e valamilyen akaratunk?

E: Nem tudom.

A: Akarod-e ezt tudni?

E: Ezt sem tudom.

A: Akkor ezután semmit se kérdezz tőlem.

E: Miért?

A: Mert nem kell válaszolnom a kérdéseidre, ha nem akarod tudni, amit kérdezel. Továbbá, ha nem akarsz a bölcsességhez eljutni, nem kell veled ilyesféle dolgokról beszélni. Végül nem lehetsz a barátom, ha nem akarod, hogy jól érezzem magam. Már azonban te is lát-

hatod magadról, vajon van-e benned akarat a boldog életre.

83.E: Bevallom, nem lehet tagadni, hogy van bennünk akarat. Folytasd hát, lássuk, mire következtetsz.

A: Meg fogom tenni, de mondd meg előbb, mi a véleményed, van-e benned jóakarát?

E: Mi az a jóakarát?

A: Az akarat az, amivel arra törekszünk, hogy helyesen és tisztességesen éljünk és eljussunk a legfőbb bölcsességhez. Nézd csak, nem törekszel-e helyes és tisztességes életre, vagy nem akarsz-e határozottan bölcs lenni, vagy mered-e bizonyosan tagadni, hogy megvan bennünk a jóakarát, amikor ezt akarjuk.

84. E: Egyiket sem tagadom ezek közül, és megvallom, hogy nemcsak akarat, hanem jószándék is van bennem.

A: Kérdezlek én, mennyire becsülöd ezt az akaratot? Mit gondolsz, vajon melléje sorolható-e valamely tekintetben a gazdagság vagy a tisztségek vagy a test vágyai vagy mindezek együtt?

E: Fordítsa el Isten ezt a bűnös esztelenséget.

85. A: Tehát csak kevésbé kell örülnünk, hogy van valami a lelkünkben, amit jóakarátnak mondok, s amivel összehasonlítva az előbb emlegetett dolgokat, azok a legközönségebbek, s amelyek eléréséért az emberek többsége - mint látjuk - sem fáradságot, sem vesztést nem ismer?...

93.A: Hátra van az igazság, s nem nagyon látom, hogy ez miként hiányozhat ebből az emberből. Mert akiben van jóakarát, becsüli is azt és küzd az olyan dolgok ellen,

melyek ennek ellenségei - ahogy ezt mondtuk -, akkor ez az ember senkinek sem akarhat rosszat. Ebből az következik, hogy senkivel szemben sem tesz igazságtalanságot, amire sehoggy sem képes, erre csak olyan valaki képes, aki mindenkinek a saját maga által megérdemelt dolgot osztja. Ez pedig, amikor ezt mondtam, az igazságosságra vonatkozik, úgy vélem, emlékszel, hogy helyeselted ezt.

E: Emlékszem bizony és elismerem, hogy abban az emberben, aki a saját jóakarátát nagyra becsüli és tiszteli, abban mind az a négy erény megvan, amit kevéssel az egyetértésem előtt említettél...

A: Tehát, ha ezt az akaratot hasonló jóakarattal tiszteljük és vesszük körül, és minden dolognak, amiket meg tudunk fékezni elébe helyezzük, mert nem akarjuk azokat, akkor következésképpen - ahogy az ész tanította - megtelepszének lélkünkben azok az erények, melyekkel rendelkezni annyi, mint helyesen és tisztességesen élni. Ebből következik, hogy bárki helyesen és tisztességesen akar élni, ha azt a múltó jóknak elébehelyezve akarja, akkora dolgot ér el olyan könnyűszerrel, hogy nem lesz más dolog amit akarna, s amit akart, az meg is lesz neki.

98.E: Őszintén mondom, alig bírok magammal, hogy az örömtől föl ne kiáltsak, oly nagy jó született bennem hirtelen s olyan könnyen.

A: Hát ezt az örömet, amely e jó elérésével születik, s amely nyugodtan, nyugalommal és állhatatosan bátorít-

ja a lelket, ezt nevezik boldog életnek; ha csak nem gondolod, hogy más dolog boldogan élni, mint az igazán jó és biztos dolgoknak örülni.

E: Úgy érzem, ahogy te.

99. A: Helyes. De gondolod-e, hogy van olyan ember, aki nem akar és nem óhajt boldog életet mindenképpen?

E: Ki kétkedne, hogy minden ember ezt akarja?

A: Dehát miért nem éri el mindenki? Mert ugye azt mondtuk és abban egyeztünk meg, hogy akaratával érdemli ki az ember, de a szerencsétlen életet is azzal, és ki-ki úgy érdemli, ahogy kapja. Így azonban egy nemtudomén miféle ellentmondás támad, s ez igyekszik összezavarni az eddigi alaposan és megbízhatóan kidolgozott gondolatmenetet, ha nem nézünk jól széjjel.

100. Mert akarattal hogyan tűri valaki is a szerencsétlen életet, amikor senki sem akar szerencsétlenül élni? Vagy akarattal hogyan nyeri el az ember a boldog életet, amikor oly sokan szerencsétlenek és mindenki boldog akar lenni? Vajon azért történik, mert más dolog jót vagy rosszat akarni, és megint más jóakarattal vagy rosszakarattal kiérdemelni valamit? Mert akik boldogok, azoknak jóknak is kell lenni, s nem azért boldogok, mert boldogan akartak élni - hisz a rosszak is ezt akarják -, hanem azért, mert helyesen akartak élni, amit a rosszak nem akarnak.

101. Ezért semmi különös nincs abban, hogy a szerencsétlen emberek nem érik el amit akarnak, azaz a boldog életet. Mert azt, ami amannak társa és ami nélkül arra senki sem méltó és senki sem nyeri el, tudniillik a helyes éle-

tot nem akarják. Mert ebben az örök törvény, aminek az átgondolásához itt az ideje visszatérnünk, változatlan állhatatosságával megerősítette, hogy az érték az akaratban van, a boldogság és a nyomorúság pedig jutalom és büntetés., 102. Így amikor azt mondjuk, hogy az emberek az akaratuk miatt szerencsétlenek, nem azért mondjuk, mert szerencsétlenek akarnak lenni, hanem mert olyan akaratban vannak, melyet akaratuk ellenére szükség-szerűen nyomorúság kísér. Ezért a további gondolatmenetek nem mond ellent, mert mindenki boldog akar lenni, de nem mindenki tud, mert nem mindenki akar helyesen élni, s ettől az egy szándéktól függ a boldog élet. Kivéve, ha valamit tudsz ez ellen mondani.

E: Én igazán semmit. 103. De lássuk már, hogyan kapcsolódnak ezek a dolgok a két törvényre vonatkozó kérdéshez.

A: Legyen. De mondd meg előbb nekem, vajon aki becsüli a helyes életet, és abban úgy gyönyörködik, hogy nemcsak helyesnek tartja, hanem kedvesnek és kellemesnek is, az ilyen ember szeretné-e és a legkedvesebbnek tartaná-e azt a törvényt, amelyikről látja, hogy a jóakaratnak boldog életet juttat, a rossznak szerencsétlent.

E: Erősen és nagyon szereti, hiszen ezt a törvényt követve él.

104. A: Hogyan? Amikor ezt szereti, valami változékony és időleges törvényt szeret vagy valami tartósat és állandót?

E: Nagyon is örökösét és változatlant...

108. A: Tehát az örök törvény megparancsolja, hogy szere-

telünket fordítsuk el az időleges dolgoktól, s az örökkévalók felé irányítsuk.

E: Parancsolja bizony.

A: S mit gondolsz, mit parancsol az időleges törvény, ha csak azt nem hogy azokat a dolgokat, amiket az emberek időlegesen a sajátjuknak nevezhetnek, s amiken valaha is élvezettel csüggték, azokat a dolgokat tartsák birtokukban azon jog alapján, amellyel a békét és az emberi közösséget őrzik, amennyire megőrizhető ilyen körülmények között? 109. Ezek pedig: először is a testünk és annak a dolgai, amiket jónak mondanak: az ép egészség, a kifinomult érzékek, testi erő, szépség, s ha van még más, részben olyan, ami szükséges a hasznos művészetekhez, s ezért ezt többre kell becsülni, részben értékelenebb dolgok; továbbá a szabadság, ami pedig nem is igazi, kivéve a boldogokét s azoké, akik az örök törvényhez ragasszkodnak; bár most azt a szabadságot emlegetem, amelynek révén szabadnak gondolják magukat azok, akiknek nincs gazdájuk, s amire azok vágyakoznak, akik szabadulni akarnak a gazdájuktól. Az időlegesen sajátjuknak nevezhetőek közé tartoznak; 110. továbbá a szülők, a testvérek, a feleség, a gyermekek, a rokonok, a hozzátartozók, a háziak és mindazok, akik valamilyen viszonyban vannak velünk: végül pedig az állam, amit mint szülőt szoktak emlegetni, a megtiszteltetések, a hírnév és az, amit a nép dicsőségének neveznek; végül a tulajdon, s ez az egy szó magában foglalja mindazt, aminek jogosan az urai vagyunk, és amit - úgy látszik -

módunkban áll eladni vagy elajándékozni. III. Mind-ezekben az a törvény érvényesül, hogy mindenkinek a saját érdemei szerint jut, ezt nehéz és hosszú dolog részletezni, és nem is egészen szükséges a tárgyunkhoz. Mert elég azt látni, hogy ennek a törvénynek a hatalma a büntetésben nem terjed tovább, mint hogy ezeket vagy ezek közül bármit elvegyen vagy elragadjon attól, akit éppen büntet...

M á s o d i k k ö n y v

1. E: Fejtsd ki nekem, ha lehetséges, miért adta Isten az embernek az akarat szabad döntését, amit ha nem kapott volna meg, nem tudna vétkezni.
- A: Valóban bizonyos és ismert előtted, hogy Isten adta az embernek azt, amiről azt gondolod, hogy nem kellett volna adni?
- E: Amennyire az előbbi könyvben megértettem, szerintem rendelkezünk az akarat szabad döntésével, és nem vétkezünk, csak az által.
- A: Én is emlékszem, hogy ez érthetővé vált számunkra. De most megkérdezlek, vajon tudod-e, hogy azt is Isten adta, amink van, s ami által nyilvánvalóan vétkezünk.
2. E: Semmi egyebet nem gondolok. Mert az akarat által vagyunk bűnösök vagy helyesen cselekvők, általa érdemlünk büntetést vagy jutalmat.
- A: Szeretném tudni, vajon biztosan tudod-e ezt vagy a tekintélytől indítva hiszed tudatlanul is szívesen.
- E: Állítom, hogy ebben a dologban bizony a tekintélynek hittem elsősorban. De mi lehet igazabb annál, hogy

minden jó Istentől van és minden jogos dolog jó, s jogos a büntetés a bűnösöknek, a jutalom a helyesen cselekvőknek. Ebből következik, hogy Isten juttatja a bűnösnek is a bajt, s a helyesen cselekvőnek is a boldogságot...

E: Ezt sem máshonnan látom nyilvánvalónak, hanem hogy kétségtelen, hogy Isten megbünteti a bűnösöket, mivelhogy ami tőle van, mind igazság. Mert ahogy az bármiféle jóságnak sajátja, hogy jótéteményeket tesz az idegenekkel, úgy nem sajátja az igazságnak, hogy bünteti az idegeneket. 4.Ezért nyilvánvaló, hogy hozzá jutunk, mert nemcsak az adásban a legjóságosabb velünk, hanem a büntetésben is a legigazságosabb. Azután abból is érezhető, hogy az ember is Istentől van, amit én feltételeztem, s amit te is engedted, hogy minden jó Istentől van. Mert maga az ember amennyire ember, bizonyos fokig jó, mivel képes helyesen élni, ha akar.

5.A: Ha ezek teljesen így vannak, megoldódott a kérdés, amit fölöttél. Mert ha az ember némileg jó, és nem tud, ha csak nem akar helyesen cselekedni, kell, hogy legyen szabad akarata, ami nélkül nem képes helyesen cselekedni. És nem kell azt hinni, hogy mert ez által vétkezik is az ember, ezt Isten adta. Tehát van elég ok, hogy miért kellett adni, mivel nélküle az ember nem képes helyesen élni. Ebből érthető, hogy ezért adatott az akarat, s ha valaki ezzel élt a vétkezésben is, isteni végzés bünteti meg őt. 6.Ez akkor lenne jogtalan, ha nemcsak arra adatott volna a szabad akarat, hogy helyesen éljünk, hanem arra is, hogy vétkezzünk. Mert hogyan jár-

hatna jogosan büntetés annak, aki olyan dologban élt az akarattal, amilyenre az adatott? De akkor, amikor Isten megbünteti a bűnöst, szerinted mi mást mond, ha nem ezt. "Miért nem arra a dologra használod a szabad akaratot, amire adtam neked? azaz a helyes cselekvésre. 7. Aztán hogyan lehet az jó, amire maga az igazságosság bízta rá, hogy a bűnösöket elítélje, a helyesen cselekvőket megjutalmazza, ha az ember akaratának nincs szabad döntése? Mert akár bűnös, akár helyesen cselekvő valaki, csak a saját akaratából lehet az...

70. Ha tetszik, keressük a következő sorrendben; először: miképpen nyilvánvaló, hogy van Isten; aztán, hogy vajon tőle van-e bármi jó; végül, hogy a jó dolog közé kell-e sorolni a szabad akaratot. Ezeket megismerve - úgy vélem -, eléggé világossá válik majd, vajon helyesen adatott-e az embernek az akarat. Amiért is előbb téged kérdezlek, vajon te magad létezel-e - hogy a legkézenfekvőbb dolgoktól induljunk ki, vagy talán félsz, ne-hogy becsapódj ebben a kérdésben? viszont ha nem lennél, becsapódní sem tudnál egyáltalán.

E: Polytasí inkább tovább.

52. A: Mivel tehát azt a természetet, amelyik csak van, de nem él s nem is értelmes, mint a lelketlen test, megelőzi az a természet, amelyik nemcsak van, hanem él is, viszont nincs értelme, miként az állatok lelke, és ezt ugyancsak megelőzi az a természet, amelyik egyszerre van is, él is, megértésre is képes, ahogy az értelmes ész: mit gondolsz, bennünk, azaz azokban, akik közé a mi természetünk is tartozik, mivel emberek vagyunk,

lehet-e bennünk más, kitűnőbb dolgot találni, mint azt, amit a harmadik helyen említettünk a három közül? 53. Mert nyilvánvaló, hogy testünk is van, valamiféle életünk is, ami magát a testet is élteni és serkenti, ezt a kettőt az állatokban is felismerhetjük, de bennünk van egy bizonyos harmadik dolog is, mintegy a lelkünk feje vagy szeme vagy ha valami találóbbat lehetne mondani az észről és az értelemről, ami nincs meg az állatok természetében. Ezért nézd, kérlek, találhatsz-e valamit, ami az ember természetében az észnél magasabb rendű.

E: Semmi jobbat nem látok.

54.A: Mit találhatnánk, amiről nem kétled, hogy nemcsak létezik, hanem magánál az észnél is kiválóbb? Kétled-e, hogy bármi is az, azt Isten mondja!

E: Nem folytatom, mert ha valami jobbat találhatnék, mint amit a mi természetünkben a legjobb, Istent mondhatnám. De nem szívesen nevezem Istennek, aminél az én eszem kevesebb, s aminél nincs semmi több...

100. A: Vajon másnak gondold-e a bölcsességet, mint igazságnak, amiben megnyilvánul és benne van a legfőbb jó? Mert mindazok, akiket úgy említettél, hogy különböző dolgokat követnek, a jóra törekszenek és kerülnek a rosszat; de azért követnek különböző dolgokat, mert más-más dolgot tartanak jónak. Bárki pedig, aki olyasmire törekszik, amire nem kellene, noha nem tenné, ha nem tartaná azt jónak, az bizony mégis téved. Az pedig nem tévedhet, aki semmire sem törekszik, sem az, aki arra törekszik, amire kell. 101. Amennyiben tehát minden ember a boldog életre

törekszik, nem téved senki sem; amennyiben pedig valaki az életnek azt az útját járja, amelyik a boldogsághoz vezet, holott azt vallja és állítja, hogy csak a boldogsághoz akar eljutni, az nagyon téved. Mert tévedés olyat követni, ami nem oda vezet, ahová el akarunk jutni. 102. És minél nagyobbat téved valaki az élet útján, annál kevésbé bölcs. Mert annál inkább távol van az igazságtól, amiben megnyilvánul és benne foglaltatik a legfőbb jó. A legfőbb jó elérésével és elnyerésével pedig bárki boldoggá válhat, s ezt akarjuk mindannyian ellenkezés nélkül. Mivel tehát ismeretes, hogy mi boldogok akarunk lenni, ebből következően az is ismeretes, hogy bölcssek akarunk lenni, mivel senki sem boldog bölcsesség nélkül. Mert mindenki csak a legfőbb jó révén boldog, ami abban az igazságban nyilvánul meg és abban foglaltatik, amit bölcsességeknek hívunk. 103. Ahogy tehát mielőbb boldogok lennénk : az értelmünk megismerteti, hogy a boldogság - mert ezen keresztül mondhatjuk biztosan és mindenféle kétkedés nélkül, hogy boldogok akarunk lenni -, ugyanúgy, mielőtt bölcssek lennénk, az elménk van vésve a bölcsesség mibenléte, amin keresztül mindannyian a kétkedés sötétsége nélkül felelhetjük a kérdésre "akarunk-e bölcssek lenni?" azt, hogy akarunk.

104. Amiért is, ha már tudjuk, hogy mi a bölcsesség, amit talán szavakkal nem tudtál kifejezni - mert ha egyáltalán nem láttad lelkedben, sehogyan sem tudhattad, hogy bölcs akarsz lenni, s hogy ezt akarnod is kell, amit nem hiszem, hogy tagadnál - szeretném, ha meg-

mondanád vajon az igazság is közösnek bizonyul-e minden gondolkodó számára, mert a számok törvényszerűsége és igazsága, vagy mivel az emberek értelme annyiféle, ahány ember van, s ezért sem én nem ismerek meg semmit a te értelméből, sem te az enyémből, ezért azt gondold-e, hogy annyiféle bölcsesség létezik, ahányan bölcsenek tudnak lenni.

105.E: Ha a legfőbb jó mindenki számára egy és ugyanaz, szükségszerű, hogy az igazság is, amiben az megnyilvánul és benne foglaltatik, azaz a bölcsesség is mindenki számára egy és ugyanaz legyen.

A: Kétled, hogy a legfőbb jó, bármi is az, mindenki számára egy?

E: Kétlem bizony, mert úgy látom, hogy a különféle emberek különböző dolgoknak örülnek, minthogy kinek-kinek az a saját legfőbb java...

157.A: Megígérttem pedig, ha emlékszel, hogy mutatok majd neked valamit, ami magasabbrendű az eszünkénél és értelmünkénél. Íme az igazság az: ha azt tudod ápolni és tudod gyümölcsöztetni, és tudsz gyönyörködni az Úrban, meg fogja adni szíves kívánságait. Mert mire törekszel jobban, mint hogy boldog légy? És ki boldogabb annál, aki a rendületlen, változatlan és legkiválóbb igazságot élvezi... Az ész bátor és erős ragyogása, amikor sok igazságot és változatlan dolgot szemlélt biztos értelemmel, magára az igazságra irányul, ami mindent megvilágít, és ehhez ragaszkodva mintegy elfelejtkezik a többi dologról és benne egyszerre élvez mindent. Mert bármi kedves

is van más igazi dolgokban, mindenképpen az igazság miatt kedves.

143. Ez a mi szabadságunk, mivel alá vagyunk vetve ennek az igazságnak; és maga a mi Istenünk az, aki megszabadít minket a haláltól, azaz a bűn sorsától...

179. A: Jól emlékszel a fölvetett témákra és a most már világos második kérdésre is éberren figyeltél. Éppen ezért mondtad, hogy úgy látod, nem kellett volna az akarat szabad döntését megkapnunk, mivel mindenki emiatt vétkezik. Amikor a véleményedre azt válaszoltam, hogy nem válhatunk jóvá, csak az akarat szabad döntése útján, és bebizonyítottam, hogy Isten erre adta ezt, azt felelted, hogy akkor a szabadakaratot adnia kellett és jogosan adta, amivel senki sem tud élni, hacsak nem jól. 180. Ez a feleleted a beszélgetésünkben egy nagy kitérőre kényszerített bennünket, amelyben beláttuk, hogy a kisebb-nagyobb jó dolgok nem lehetnek mástól, csak Istentől. Ami nem annyira világosan mutatkozik meg, ha előbb az istentelen ostobaság vélekedése ellen, ami azt mondja szívében ostobán: nincs Isten, ilyen jelentős dolgokról a mi lehetőségeink szerint valami megkezdett bizonyítás, éppen ugyanannak az Istennek segítségével az oly veszélyes úton valami nyilvánvaló dologra ne törekedne. 181. Mert két dolgot, azaz, hogy van Isten és hogy minden jó tőle származik, bár ezeket korábban rendületlen hittel tartottuk, mégis úgy vitattuk meg, hogy teljesen világossá vált: ezt a harmadikat is, a szabadakaratot is a jó dolgok közé kell sorolni. 182. Mert már a korábbi fejtegetésből nyilvánvalóvá és

kétségtelenné vált, hogy bennünk a test természete alacsonyabb fok, mint a lélek természete, és hogy emiatt a lélek nagyobb jó dolog, mint a test. Ha tehát a test jó dolgai között találunk olyasmiket, melyekkel az ember nem tud helyesen élni, mégsem mondjuk emiatt ezekre, hogy nem kellett volna kapnunk, mivel elismerjük, hogy jó. Mi csodálkozni való van hát, ha a lélekben is vannak olyan dolgok, melyekkel nem tudunk jól élni, de mert jók, nem adhatta ezeket sem más, mint akitől minden jó származik...

A fordítás a következő kiadás alapján készült:

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum - editum

Consilio et impensis Academiae

Scientiarum Austriacae - Vol. LXXIV.

Sancti Aureli Augustini opera, sect.VII.pars III.-

De libero arbitrio libri tres

Revisit: Guilelmus M. Green

Vindobonae, 1956.